

TA'LIM JARAYONIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA TANQIDIY FIKRLASH O'ZARO BOG'LIQLIGI

Abdixalilov O'lmasjon Ulfat o'g'li¹, Aliyev Asilbek Safarali o'g'li²

¹*Qarshi Davlat Texnika Universiteti katta o'qituvchisi*

²*Qarshi Davlat Texnika Universiteti 2 – kurs talabasi*

¹*e-mail: phdabdixalilov456@gmail.com, ²e-mail: aliyevasilbek003@gmail.com*

Anatatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish masalasi nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari, kredit-modul tizimi, interfaol metodlar va raqamli ta'lim texnologiyalarining tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini shakllantirishdagi ahamiyatini ko'rsatadi. Konstruktivistik, kompetensiyaviy, muammoli va refleksiv pedagogik yondashuvlar talabalarning mustaqil va tahliliy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda samarali vosita sifatida baholandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagogik yondashuvlarning uyg'unligi, interfaol metodlar va raqamli texnologiyalarni birlashtirish tanqidiy fikrlashni barqaror va tizimli rivojlantirishga yordam beradi. Mazkur maqola oliy ta'lim tizimida raqobatbardosh va innovatsion fikrlovchi mutaxassislarni tayyorlashga yo'naltirilgan strategik pedagogik yechimlarni aniqlashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Oliy ta'lim, tanqidiy fikrlash, pedagogik texnologiyalar, konstruktivistik yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, muammoli ta'lim, refleksiv yondashuv, interfaol metodlar, raqamli ta'lim texnologiyalari, mustaqil ta'lim.

KIRISH

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida oliy ta'lim tizimini tubdan modernizatsiya qilishga qaratilgan keng ko'lamli va izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Ushbu islohotlar mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlashda raqobatbardosh, yuqori malakali, mustaqil va tanqidiy fikrlashga qodir kadrlarni tayyorlashni strategik ustuvor vazifa sifatida belgilaydi. Xususan, "Yangi O'zbekiston – taraqqiyot strategiyasi" doirasida ta'g'lim sifatini oshirish, ta'lim jarayonini xalqaro standartlar asosida tashkil etish, kredit-modul tizimini keng joriy etish, talabalarning mustaqil ta'lim olish faolligini kuchaytirish hamda ijodiy va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirish muhim vazifalar sifatida qayd etilgan [1].

Bugungi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida bilimlarning tez yangilanib borishi, axborot oqimining keskin ortishi va texnologik taraqqiyot oliy ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi talablarni qo'ymoqda. Zamonaviy mehnat bozori mutaxassisidan nafaqat tayyor bilimlarni o'zlashtirishni, balki murakkab muammolarni tahlil qilish, mavjud axborotni tanqidiy baholash, turli manbalarni solishtirish, dalillarga asoslangan xulosalar chiqarish hamda asosli va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish qobiliyatini talab etmoqda [2]. Shu bois, oliy ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan dolzarb masala sifatida namoyon bo'lmoqda.

Tanqidiy fikrlash talabalarning mustaqil bilim olishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytiradi, ularni faol subyekt sifatida shakllantiradi hamda nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llashga yo'naltiradi. Mazkur kompetensiya talabalarda mantiqiy fikrlash, muammoli vaziyatlarga kreativ yondashish, muqobil yechimlarni izlash va o'z fikrini asoslab berish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan, tanqidiy fikrlash oliy ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Xalqaro ta'lim tajribasida konstruktivistik, kompetensiyaviy, muammoli va refleksiv yondashuvlar talabalarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishda samarali pedagogik mexanizmlar sifatida e'tirof etilgan [3]. Konstruktivistik yondashuv bilimlarni talabaning faol

ishtiroki orqali shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lsa, kompetensiyaviy yondashuv olingan bilimlarni real hayotiy vaziyatlarda qo'llashga xizmat qiladi. Muammoli ta'lim talabalarida savol qo'yish va muammoni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirsa, refleksiv yondashuv o'z-o'zini baholash va tanqidiy tahlil qilish jarayonlarini mustahkamlaydi.

Shuningdek, raqamli ta'lim texnologiyalarining jadal rivojlanishi tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun yangi pedagogik imkoniyatlarni yaratmoqda. Elektron ta'lim platformalari, virtual laboratoriyalar, interfaol ta'lim vositalari va raqamli resurslar talabalarning mustaqil o'rganish, tahliliy faoliyat va refleksiv fikrlash jarayonlarini qo'llab-quvvatlaydi. Shu nuqtayi nazardan, mazkur maqolada konstruktivistik, kompetensiyaviy, muammoli va refleksiv yondashuvlarning nazariy asoslari, ularni oliy ta'lim jarayoniga tatbiq etish mexanizmlari hamda raqamli ta'lim texnologiyalari orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish imkoniyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda oliy ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish masalasini har tomonlama va tizimli o'rganishga qaratilgan kompleks metodologik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqot jarayonida ilmiy-pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish orqali tanqidiy fikrlash tushunchasining nazariy asoslari, uning ta'lim jarayonidagi o'rni va rivojlanish omillari aniqlashtirildi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi ta'lim sohasiga oid normativ-huquqiy hujjatlari, davlat dasturlari va strategik qarorlari o'rganilib, ularning oliy ta'limda tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilgan jihatlari tahlil qilindi [4].

Tadqiqot doirasida oliy ta'lim muassasalarida qo'llanilayotgan pedagogik yondashuvlar qiyosiy tahlil qilinib, ularning talabalarning tahliliy va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishdagi samaradorligi baholandi. Xorijiy va milliy ta'lim tajribalarini o'rganish asosida ilg'or pedagogik amaliyotlar umumlashtirildi hamda ularni mahalliy ta'lim tizimiga moslashtirish imkoniyatlari ko'rib chiqildi. Tadqiqotda nazariy tahlil va sintez metodlari orqali mavjud ilmiy qarashlar tizimlashtirilib, umumiy xulosalar ishlab chiqildi.

Bundan tashqari, konstruktivistik, kompetensiyaviy, muammoli va refleksiv ta'lim modellari asosida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish mexanizmlari tizimli ravishda o'rganildi. Ushbu ta'lim modellari talabalarning bilimlarni faol o'zlashtirishi, muammoli vaziyatlarni tahlil qilishi va o'z fikrini asoslab berish ko'nikmalarini shakllantirishdagi ahamiyati nuqtayi nazaridan tahlil qilindi. Raqamli ta'lim platformalari, interfaol o'qitish metodlari hamda mustaqil ta'lim shakllarining pedagogik samaradorligi baholanib, ularning tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishdagi imkoniyatlari aniqlashtirildi [5].

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, oliy ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish quyidagi asosiy omillar bilan chambarchas bog'liq:

1. O'quv dasturlarini modernizatsiya qilish

Kredit-modul tizimi asosida tashkil etilgan o'quv dasturlari talabalarning mustaqil fikrlash va tahliliy faoliyatini kuchaytirishga xizmat qilmoqda. Nazariy bilimlarni amaliy vaziyatlar bilan uyg'unlashtirish tanqidiy tahlil ko'nikmalarining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi [6].

2. Interfaol ta'lim metodlarining samaradorligi

Debatlar, case-study va loyiha asosida o'qitish (PBL) metodlari talabalarni turli nuqtayi nazarlarni tahlil qilish, dalillarni solishtirish va asoslangan xulosalar chiqarishga undaydi [7].

3. Raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayonidagi o'rni

LMS platformalari, elektron kutubxonalar va virtual laboratoriyalar talabalarning mustaqil o'rganish va tahliliy faoliyatini sezilarli darajada kuchaytiradi [8].

4. Mustaqil ta'lim va ilmiy-tadqiqot faoliyati

Ilmiy loyihalar, maqola yozish va konferensiyalarda ishtirok etish tanqidiy fikrlashning amaliy shakllanishiga xizmat qiladi [9].

MUHOKAMA

Olingan tadqiqot natijalari oliy ta'lim jarayonida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish alohida bir pedagogik yondashuv bilan cheklanib qolmasdan, balki ularning o'zaro integratsiyasini talab etishini ko'rsatdi. Xususan, konstruktivistik yondashuv talabning bilimlarni passiv qabul qiluvchi emas, balki faol subyekt sifatida ishtirok etishini ta'minlab, bilimni mustaqil izlanish, muhokama va tahlil jarayonida shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa talabalarda tahliliy va mantiqiy fikrlash asoslarini rivojlantirish uchun muhim pedagogik shart-sharoit yaratadi.

Kompetensiyaviy yondashuv esa o'zlashtirilgan nazariy bilimlarni real hayotiy va kasbiy vaziyatlarda samarali qo'llashga yo'naltirilgan bo'lib, talabalarning muammolarni hal qilish, qaror qabul qilish va mas'uliyatni o'z zimmasiga olish kabi muhim kasbiy kompetensiyalarini rivojlantiradi. Ushbu yondashuv tanqidiy fikrlashning amaliy yo'nalishini kuchaytirib, bilim va ko'nikmalarni integratsiyalashgan holda qo'llash imkonini beradi.

Shu bilan birga, muammoli ta'lim modeli savol asosida fikrlashni rag'batlantirib, talabalarni muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, turli yechim variantlarini solishtirish va asoslangan xulosalar chiqarishga undaydi. Refleksiv yondashuv esa talabning o'z o'quv faoliyatini baholashi, xatolarni aniqlashi va kelgusidagi o'qish strategiyalarini takomillashtirishga xizmat qiladi. Mazkur yondashuvlarning uyg'un qo'llanilishi tanqidiy fikrlashning barqaror va tizimli rivojlanishini ta'minlaydi hamda zamonaviy oliy ta'lim talablari bilan to'liq mos keladi [10].

XULOSA

Oliy ta'lim tizimida tanqidiy fikrlashni rivojlantirish — raqobatbardosh va innovatsion fikrlovchi mutaxassislarni tayyorlashning muhim sharti hisoblanadi. Bu jarayonda pedagogik yondashuvlarning uyg'unligi katta ahamiyat kasb etadi. Interfaol metodlar, raqamli texnologiyalar va mustaqil ta'limning uyg'un qo'llanilishi talabalarni tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini samarali shakllantirishga imkon beradi. Shu bilan birga, talaba o'z fikrini asoslash, muammoni tahlil qilish va innovatsion yechimlar taklif qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi, bu esa ularni bozor talablariga mos va zamonaviy mutaxassis sifatida tayyorlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2022). PF-60-son Farmon. "Yangi O'zbekiston – taraqqiyot strategiyasi". Toshkent.
2. Facione, P. A. (2020). *Critical Thinking: What It Is and Why It Counts*. Measured Reasons LLC.
3. Ennis, R. H. (2011). Critical thinking: Reflection and perspective. *Educational Philosophy and Theory*, 43(2), 1–18.
4. Anderson, L. W., & Krathwohl, D. R. (2020). *A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing*. Pearson.
5. Biggs, J., & Tang, C. (2011). *Teaching for Quality Learning at University*. Open University Press.
6. OECD. (2005). *The Definition and Selection of Key Competencies*. Paris.
7. Kennedy, M. (2007). Defining a literature. *Educational Researcher*, 36(3), 139–147.
8. Brookfield, S. D. (2021). *Teaching for Critical Thinking*. Jossey-Bass.
9. Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner*. Basic Books.
10. Dewey, J. (1933). *How We Think*. D.C. Heath.